

УДК 332.33:336.02

Думанська І.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету**ЗАСАДИ ЗБЛИЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАКОРДОННОЇ ПРАКТИКИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ**

Стаття зосереджує увагу на потребі активізації процесів фінансування інноваційного процесу агропромислового виробництва в Україні на засадах позитивного досвіду закордонної практики. Досліджено особливості державної та недержавної фінансової підтримки інновацій АПК з урахуванням специфіки функціонування венчурів у країнах світу. Як результат, встановлено засади зближення вітчизняної та закордонної практики фінансування інноваційного процесу в аграрному секторі.

Ключові слова: інноваційний процес, фінансування, агропромисловий комплекс, кредитування, страхування ризиків, фіскальна політика, венчурні фонди.

Думанская И.Ю. ОСНОВЫ СБЛИЖЕНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ПРАКТИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

Статья концентрирует внимание на необходимости активизации процессов финансирования инновационного процесса агропромышленного производства в Украине на основе положительного опыта зарубежной практики. Исследованы особенности государственной и негосударственной финансовой поддержки инноваций АПК с учетом специфики функционирования венчуров в странах мира. В результате установлены основы сближения отечественной и зарубежной практики финансирования инновационного процесса в аграрном секторе.

Ключевые слова: инновационный процесс, финансирование, агропромышленный комплекс, кредитование, страхование рисков, фискальная политика, венчурные фонды.

Dumanska I.Y. PRINCIPLES OF APPROXIMATION DOMESTIC AND FOREIGN PRACTICE OF FUNDING THE INNOVATION PROCESS IN AGROINDUSTRIAL COMPLEX

The article focuses on the need to intensify the processes of financing the innovative process of agro-industrial production in Ukraine on the basis of positive experience of foreign practice. The peculiarities of state and non-state financial support of innovations of agro-industrial complex, taking into account the specifics of the functioning of ventures in the countries of the world, are investigated. As a result, the principles of convergence of domestic and foreign practices of financing innovative processes in the agrarian sector have been established.

Keywords: innovation process, finance, agroindustrial complex, credit, insurance risk, fiscal policy, venture funds.

Постановка проблеми. У сучасних умовах одним із ключових напрямів підвищення конкурентоспроможності агропромислового сектору України є інтенсивне використання досягнень науково-технічного прогресу, реалізованих у вигляді інновацій у сфері техніки, технології та організації сільськогосподарського виробництва, підвищення якості аграрно-продовольчої продукції. З огляду на те, що невід'ємною умовою упровадження інновацій є залучення відповідних обсягів фінансових ресурсів, важливим фактором соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання в аграрному секторі України є активізація фінансування інноваційних процесів.

З огляду на обмеженість масштабів державної фінансово-кредитної підтримки інноваційної діяльності в аграрній сфері (за рахунок бюджетних коштів у аграрному секторі нині здійснюється лише 3,2% інноваційних інвестицій, тоді як в окремих галузях зазначений показник досягає 85%, а в середньому в економіці – 5,6%) [1], відсутність ефективної державної науково-технічної стратегії, несистемний та нераціональний характер використання бюджетних ресурсів, що характеризується їх розпорощенням за дрібними напрямками, а не концентрацією на виконанні пріоритетних інноваційних програм, актуальності набуває вивчення аспектів фінансування інноваційних процесів в АПК з огляду на позитивний досвід зарубіжних країн та дослідження

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження та впровадження зарубіжного досвіду фінансування та реалізації інноваційного процесу в АПК України займалися такі вітчизняні вчені, як О.М. Головінов, І.О. Булкін, І.В. Вла-

сова, А.І. Землянкін, Г.В. Черевко, О.В. Морщагін, І.М. Кобушко, К.О. Ільїна, Р.В. Лукач, В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко та ін.

Однак сьогодні інноваційні процеси в сільськогосподарському виробництві супроводжуються низкою проблем, тому доцільним вбачається розгляд та імплементація основних підходів до активізації інноваційного процесу, що довели свою результативність у країнах світу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, що полягає у визначенні позитивного міжнародного досвіду фінансування інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, а також встановленні засад його зближення на підставі результатів вітчизняної практики та закордонного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. За прогнозами ООН, чисельність населення світу перетне межу 9 мільярдів до 2050 року, відповідно потреби у харчових ресурсах в світі зростуть удвічі до того часу [1]. Це характеризує агросферу як один із найперспективніших видів підприємницької діяльності. Провідні компанії, що займаються рослинництвом та тваринництвом, активно шукають та впроваджують високоякісні інноваційні рішення, які здатні підвищити ефективність та продуктивність діяльності. Над пошуком інновацій працюють селекціонери, біологи, технологи та інші професіонали. І далеко не останнє місце в цьому списку займають ІТ-спеціалісти, чії рішення за останні десятиліття докорінно змінили та продовжують змінювати діяльність багатьох компаній з різних сфер бізнесу.

Водночас сучасний стан фінансування наукових досліджень характеризується наявністю суттєвих перешкод на шляху формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектору. Інертність фінансової підтримки галузі, недосконалість механізмів фінансування інновацій, невпорядкованість чіткої законодавчої бази, високий ступінь ризику впровадження інновацій стримують розвиток аграрного сектору на новітніх засадах [9, с. 73].

Без інноваційної зорієнтованості фінансових вкладень неможливо досягти якісного економічного злету, оскільки його вирішальним рушійним локомотивом вважається науково-технічний прогрес. Водночас інновації без певних обсягів фінансування практично нереальні, адже науково-технічні досягнення без відповідних вкладень фінансових активів не можуть бути втіленими в практичну діяльність. Звертає на себе увагу те, що між інноваціями і фінансуванням спостерігається досить тісний взаємозв'язок і певна взаємозалежність (рис. 1).

У наукових публікаціях, в яких відслідковуються проблеми фінансування агроформувань, спостерігаються різноманітні його визначення: від спрощених до ускладнених.

Загалом фінанси вважаються фундаментом усього економічного базису, що забезпечує поступ та функціонування агроформувань. Фінансування як складова частина фінансових процедур окреслює відбиття та дієвість фінансової діяльності економічних суб'єктів, започатковує та завершує рух їх активів. Саме тому воно вважається вирішальною ланкою руху та динаміки колообігу активів економічного суб'єкта.

Сьогодні лідерами фінансової підтримки інноваційного процесу в АПК серед країн-членів СОТ є США, ЄС та Японія [2, с. 3]. Натомість у практиці фінансування вітчизняної науки відчутний дефіцит прямого бюджетного фінансування: державні витрати на інноваційні проекти в розвинутих країнах становлять 2,18-3,7% ВВП, що значно нижче за вітчизняні обсяги (у 2014 р. становили 0,8% ВВП); державне фінансування одного вітчизняного вченого на рік становить 15 тис. дол., а у Європейському Союзі – 50-55 тис. дол. [4, с. 195]; в Україні інвестиції бізнесу у розвиток науки становлять 35% їх бюджету, а у розвинутих країнах – 70%.

Варто звернути увагу, що відсутність прямого державного фінансування інноваційного розвитку не впливає на стабільно високий рівень фінансування

НДДКР у високорозвинених країнах, але водночас частка бюджетного фінансування у них зменшується у бік збільшення ролі приватних фінансових ресурсів, що відрізняє їх від країн із перехідною економікою, частка приватних коштів у яких є низькою [3, с. 40].

Для країн із перехідною економікою притаманна «централізована фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок запровадження системи державних бюджетних і позабюджетних фондів», а у розвинених країнах привілеюють непрямі методи фінансування та стимулювання інноваційного розвитку переважно пільговою податковою політикою, застосуванням пришвидшеного методу амортизації, залученням широкої мережі банківських і небанківських фінансових інститутів, а також венчурних та інших фондів до фінансування інноваційних проектів тощо [8, с. 5]. Крім того, незважаючи на рівень розвитку економіки, саме державне регулювання визначає стан та рівень розвитку фінансування інноваційної діяльності у сільському господарстві, оскільки через особливості виробництва аграрний сектор вимагає значної участі державних органів у своїй діяльності.

Практика державного регулювання світової економіки свідчить, що найбільш дієвим важелем є оптимізація фіскальної політики держави, про що свідчить досвід застосування дослідницького податкового кредиту як чинника стимулювання фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств Італією, Бельгією, Японією, Канадою, Угорщиною, США, Австрією та іншими країнами. Його суть полягає у зменшенні суми нарахованого податку на прибуток, що надається суб'єкту господарювання в обсязі, який дорівнює встановленому відсотку від обсягу витрат суб'єкта господарювання на НДДКР у поточному році, що не перевищує встановленого відсотка річного прибутку підприємства [1].

Зауважимо, що дослідницький податковий кредит відрізняється схемою розрахунку асигнувань, а саме:

- за даними сукупних щорічних витрат на інноваційну діяльність (Канада, Італія, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Франція);
- на основі збільшення витрат підприємств на інноваційну діяльність у поточному році порівняно із середньорічними витратами попереднього року (Японія, Мексика, США, Франція);
- комбінований підхід, що передбачає розрахунок однієї частини асигнувань за першим принципом, а іншої – за другим (Португалія, Іспанія, Корея, Фран-

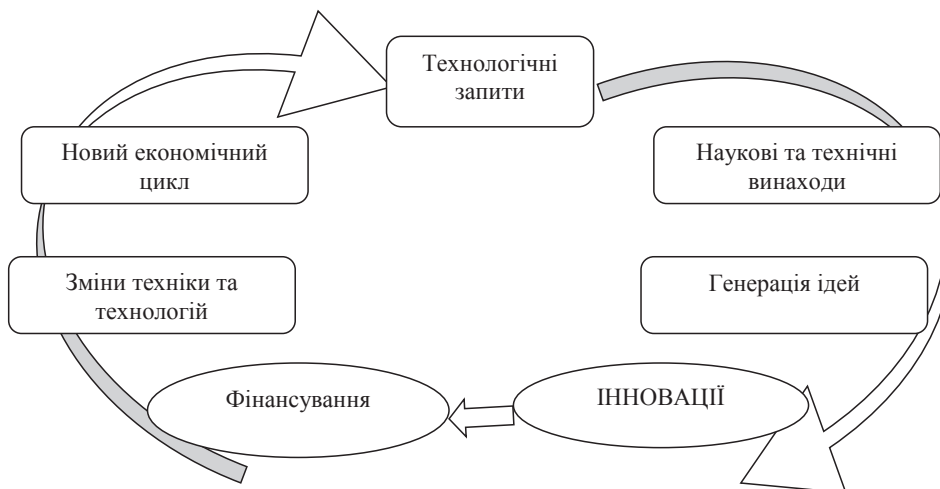

Рис. 1. Взаємозв'язок і взаємозалежність інновацій та фінансування*

*Сформовано автором на основі опрацьованої літератури [1-3; 5]

ція). Крім того, широкий асортимент фіскальних пільг (понад сто різновидів) для стимулювання інновацій та НДУ діє у США. Наприклад, підприємствам дозволено до 20% витрат на НДДКР компенсувати з податку на прибуток [1].

Проблеми достатнього забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств і підвищення ефективності їх використання в Україні мають глибокий, масштабний та всеохоплюючий характер. Соціально-економічна природа фінансових ресурсів і їх категоріальна сутність спричиняють їх високу мобільність і постійну обмеженість як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівнях. Нестабільність фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери ускладнюється впливом сучасних глобалізаційних процесів. Відтік іноземних інвестицій, нестабільність курсу світових валют, обмеженість міжнародних кредитних ресурсів створюють складні умови адаптації фінансів аграріїв до сучасних стандартів функціонування в межах національної та світової фінансової системи.

Формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств знаходиться в прямій залежності від особливостей сільськогосподарського виробництва, які впливають на організацію цих процесів, структуру джерел, напрями використання, обсяги та стабільність надходження фінансових ресурсів. Найбільш істотними чинниками впливу доцільно визначити такі об'єктивні ознаки кругообігу фінансових ресурсів в аграрній сфері, як сезонне розмежування періодів здійснення витрат і одержання доходів; тривалий виробничий цикл; наявність земельно-майнових орендних відносин; висока ризиковість функціонування та суб'єктивні особливості управлінського впливу на фінансове забезпечення суб'єктів господарювання (відсутність ефективного механізму розшире-

ного відтворення основних засобів; тривала криза неплатежів; зростання дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Засади перспектив доступу аграріїв до фінансування інноваційного процесу наведено на рис. 2.

Усі вищезазначені галузеві особливості діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно враховувати як у формуванні обліково-інформаційної системи забезпечення фінансового менеджменту в аграрному секторі економіки, так і у процесі імплементації результатів моніторингу реальних тенденцій формування і використання фінансових ресурсів та формуванні логічної моделі управління капіталом аграрних підприємств.

Водночас, як встановлено, для отримання ефекту від інновацій у сільському господарстві витрати на реалізацію інноваційного процесу мають бути вищі у 100 разів від отриманих результатів фундаментальних досліджень. Звідси співвідношення «фундаментальні дослідження: дослідно-конструкторські розробки: промислове освоєння» має набувати такого вигляду – 1: 10: 100. Проте в Україні найменшими фінансовими ресурсами для впровадження інновацій відзначаються високотехнологічні та наукоємні виробництва [9, с. 71].

Аналіз міжнародного досвіду фінансування інноваційного процесу в АПК виявив, що його адаптація до умов функціонування аграрного сектору України можлива з дотриманням принципів системності, комплексності, ринкової орієнтованості та гнучкості. Вважаємо, що головними напрямами пристосування умов зарубіжного досвіду до вітчизняних реалій повинні бути:

– Кредитування: зниження відсоткових ставок за кредитами до 7% річних на фінансування інноваційної діяльності шляхом використання державних дотацій (досвід Японії, США); створення фінансового тандему страхових компаній, комерційних банків

Рис. 2. Засади доступу до фінансування інноваційного процесу в аграріїв*

*Авторське узагальнення [1-10]

та приватних інвесторів для залучення фінансових ресурсів (США, Німеччина, Канада та ін.) [10, с. 102].

– Інвестиційна політика: зниження сукупного податкового навантаження на 7% для інвесторів, які фінансують інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств (Японія); покращення умов інвестування інноваційної діяльності через лібералізацію законодавства (Голландія, Польща); сприяння залученню іноземного «неофшорного» капіталу за допомогою жорсткого державного контролю за рухом активів підприємств (ЄС), створення сприятливого інвестиційного клімату за допомогою урядових програм та особливих умов кредитування і фінансування (Франція, США, Індія та ін.).

– Альтернативні джерела фінансування: активізація залучення іноземного капіталу завдяки удосконаленню вітчизняного законодавства й податкових стимулів (Індія, США, ЄС); стимулювання використання венчурних фондів як джерел фінансування інновацій шляхом їх страхового захисту (Канада, США, ЄС та ін.); створення механізму залучення заощаджень домогосподарств для фінансування інноваційної діяльності галузі (США, Німеччина, ЄС та ін.); сприяння використанню можливостей фондового ринку для фінансування інноваційної діяльності та виходу сільськогосподарських підприємств на IPO (ЄС, Канада); зміна амортизаційної політики інноваційно-активних підприємств шляхом застосування прискореного методу амортизації за умови інноваційної активності підприємства (країни ЄС); сприяння залученню лізингу як джерела фінансування інноваційно-активних підприємств, використовуючи урядові програми, страхові, кредитні та податкові пільги (Японія, США та ін.) [5, с. 197].

– Державна підтримка: сприяння залученню іноземного капіталу у процес фінансування інноваційної діяльності (США, Канада); налагодження зв'язку науки та виробництва шляхом запровадження обміну кваліфікованими кадрами (Німеччина); сприяння електрифікації та механізації інноваційного виробництва за рахунок 5%-го кредиту (Японія).

– Фіскальна політика: запровадження дослідницького податкового кредиту обсягом 10% витрат на інноваційну діяльність (Франція); зниження податкового тиску для інноваційно-активних підприємств за рахунок списання до 20% податку (Норвегія); застосування пільгових умов оподаткування (їх зниження на 10%) для с.-г. підприємств, які мають іноземне фінансування інноваційної діяльності (ЄС, США); для малих сільськогосподарських підприємств знизити суму податкового навантаження рівню 150% фінансових затрат на інноваційну діяльність (Австралія, Франція) [7, с. 34].

– Фінансові інвестиційні фонди: участь держави у створенні та фінансуванні венчурних фондів (США); регулювання законодавчої бази функціонування венчурних фондів (ЄС, Індія); створення механізму страхового захисту венчурних фондів (США); мінімізація податкового навантаження на 20% за умови інвестування не менше 15% доходів на інноваційну діяльність (США) [6, с. 125].

– Страхування ризиків: гарантійний захист інноваційно-активних сільськогосподарських підприємств (ЄС, Канада); державна підтримка не лише інноваційно-активних сільськогосподарських під-

приємств, а й страхових компаній, які надають їм послуги страхування (США, Франція, Австрія, Швеція); запровадження практики весняного та осіннього авансування (Канада, ЄС); застосування індексу погоди та врожаю під час страхування інноваційно-активних підприємств (Канада).

Аналіз міжнародного досвіду фінансування інноваційної діяльності виявив, що його адаптація до умов функціонування аграрного сектору України можлива з дотриманням принципів системності, комплексності, ринкової орієнтованості та гнучкості.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, адаптований до України міжнародний досвід фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств дасть змогу знизити фінансові ризики, що допоможе залучити додаткові інвестиції, а також розширити асортимент джерел фінансування. Водночас наголошуємо на необхідності поглиблення цього питання в частині формування інноваційного вектора розвитку сільськогосподарських підприємств як фундаментального, базового і стратегічного напрямку державної політики. Окреслені заходи забезпечать реалізацію наявного потенціалу країни і галузі, допоможуть зміцнити продовольчу безпеку і, як наслідок, покращити національну економіку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головінов О.М. Пріоритетні напрями розвитку і проблеми фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / О.М. Головінов, А.І. Ковтун. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64084.doc.htm.
2. Булкін І.О. Головні тенденції фінансування науково-технічної діяльності в Україні: чверть столітній досвід спостереження / І.О. Булкін // Проблеми науки. – 2014. – № 6. – С. 2-16.
3. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинутих країнах / І. Власова // Вісник ХНТЕУ. – 2009. – № 1. – С. 36-46.
4. Землянкін А.І. Нова інноваційна політика Європейського Союзу: досвід для України / А.І. Землянкін, І.Ю. Підричичева // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 193-201.
5. Ільїна К.О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс] / К.О. Ільїна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С. 195-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvntu_2013_23_1_33.pdf.
6. Кобушко І.М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду [Електронний ресурс] / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 124-130. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2011_2_16.pdf.
7. Лукач Р.В. Податкове стимулювання інвестицій в інновації / Р.В. Лукач, Р.Г. Коваль // Інвестиції та інноваційний розвиток: наук.-практичний бюлетень Державного агентства України з інвестицій та інновацій. – К.: Зовнішторгвидав України. – 2009. – № 4. – С. 32-36.
8. Морщакін О.В. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку: дис. кандидата економічних наук: 08.00.03 / О.В. Морщакін. – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Донецьк, 2008. – 18 с.
9. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях і відповідях) / [В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук та ін.]; За ред. П.Т. Саблука. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. – 532 с.
10. Черевко Г. В. Система кредитування фермерства у США / Г.В. Черевко, М.С. Ващик // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 102.